

**Голові спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06
в Державному закладі «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
професору Наумкіній С. М.**

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Трач Алли Сергіївни «*Варіативність векторів демократичної трансформації політичних систем країн пострадянського простору*», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Сучасна політична наука демонструє значний дослідницький інтерес до вивчення проблематики трансформації політичних систем та пошуку шляхів демократизації країн пострадянського простору. Актуальність продовження досліджень у цьому напрямку зумовлена суперечливими результатами трансформаційних процесів, їх варіативністю, що стала предметом аналізу даної дисертації.

Варіативність векторів демократичної трансформації на пострадянському просторі призводить до корекції теоретичних побудов, що іще недавно вважались класичними, як слушно констатує автор, спроби вирішити проблему належного теоретичного забезпечення пострадянських політичних трансформацій та пострадянської модернізації і демократизації не стали задовільними. Перебіг демократизації політичної системи України свідчить саме про боротьбу варіативних, інколи протилежних політичних тенденцій. Тому слід погодитись із автором щодо доцільності дослідження демократизації політичної системи України через більш широкий контекст варіацій трансформаційних процесів, з метою виявлення варіативності у становленні політичної системи України в контексті демократизації політичних систем країн пострадянського простору.

Дисертантом вироблено авторські теоретичні політологічні рамки для аналізу політичних трансформацій в Україні, зокрема проаналізовані та

застосовані низка концепцій щодо стабільності та демократичності президентських та парламентських систем; концепції «делегованої демократії», неопатримоніалізму, «неліберальної демократії». Викликає зацікавленість аналіз критики класичних транзитологічних підходів. Автором пропонується зосередження уваги на таких латентних явищах пострадянської трансформації, як корпоративізм, партикуляризм, патронажно-клієнтельні відносини тощо. Свій внесок здійснив автор і у методологію порівняльного аналізу, зокрема вироблено схему поєднання стратегій area study та case study, де перша складає широкий контекст, а друга – конкретний зміст дослідження.

У цих рамках досягнуто розуміння специфіки політичного та інституціонального розвитку України, для якого притаманні риси і президентської, і парламентської системи при поєднанні рис демократії та авторитаризму; уточнено використання понять «модернізація», «трансформація», «перехід» щодо політичних процесів на пострадянському просторі.

Науково новим, і до того ж таким, що має методологічне значення, є застосування до політичного процесу в Україні моделі спіралі, або відкритого циклу.

Тема та зміст дисертації належним чином пов'язані з темами досліджень кафедри соціальних теорій Інституту інноваційної та післядипломної освіти ОНУ імені І. І. Мечникова.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації А. С. Трач мають достатнє теоретичне, методологічне й емпіричне обґрунтування. Це обумовлене великою кількістю проаналізованих здобувачем наукових праць щодо трансформацій політичних систем, демократизації, пострадянського розвитку, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях, а також використанням сучасних загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження, закономірностей, принципів, моделей, підходів політології, наукових напрацювань щодо транзитивних

процесів та демократизації.

Заслуговує на увагу підхід дисертанта до твердження про кризу сучасної транзитології. А. С. Трач наголошує, що сьогоднішня транзитологія повинна приділяти більше уваги не тільки вивченню власне демократичних трансформацій, але й ретельному аналізу недемократичних альтернатив. Необхідна чітка концептуалізація найбільш типових сценаріїв «зриву транзиту», факторів (структурних і процедурних), що впливають на нього і політичний режим, що виникає «на виході». Щодо України проблема полягає в тому, щоб правильно скорегувати найважливіші сегменти трансформаційного розвитку, реалізувати оптимальну, ефективну стратегію.

Здобувач проаналізував країни регіону за рядом змінних, що характеризують перехід суспільства від авторитаризму до різних форм демократії. Серед них стартові обставини трансформаційних процесів; дотримання територіальної цілісності; наявність елітного консенсусу; наявність або відсутність дискримінації; досвід демократичної передачі влади; орієнтація на співробітництво з демократичними – або, навпаки, з авторитарними країнами.

У дисертаційному дослідженні розкрито значення геополітичного розташування пострадянських країн. Автор обґрунтовує, що результативність демократичного транзиту значною мірою залежить від того, у чийій зоні впливу перебуває держава, що трансформується. Якщо вона перебуває у сфері впливу сучасних свроатлантичних демократій, ймовірність успішного транзиту різко зростає.

Основні положення та результати дослідження викладені у достатній кількості публікацій у наукових фахових виданнях за галуззю політичні науки, відображені у тезах, матеріалах науково-практичних конференцій за міжнародною участю, де були апробовані визначення базових термінів дослідницької тематики. Опубліковані наукові праці та автореферат дисертаційного дослідження А. С. Трач достатньо повно відображають результати проведених наукових досліджень.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Відзначаючи позитивні аспекти дисертаційної роботи, водночас потрібно висловити окремі дискусійні міркування.

По-перше, здобувач у висновках до першого розділу серед іншого пропонує, як перспективний напрямок наукового пошуку, концептуалізувати найбільш типові сценарії «зриву транзиту», структурні і процедурні фактори, що впливають на нього. Проте у самій роботі конкретного переліку таких сценаріїв не надано, хоча піддані аналізу фактори, що утруднюють чи, навпаки, полегшують демократичну трансформацію. Вироблення такої авторської класифікації в межах дисертаційної роботи могло б, на нашу думку, підвищити її теоретичне значення..

По-друге, дисертант слушно зауважує, що «кризовий процес формування політичних інститутів привів, в результаті, до труднощів визначення форми правління незалежної України на різних етапах, у зв'язку з чим необхідний аналіз політичних процесів сучасної України на основі ... концепцій стабільності та демократичності президентських і парламентських систем». Водночас вважаємо, що аргументація щодо аналізу демократичної трансформації в Україні могла б виглядати вагомніше, якби залучався матеріал щодо політичних процесів у тих країнах, які є класичними прикладами саме змішаної системи. На нашу думку, у роботі був би доречний підрозділ, у якому аналізувалася б зарубіжна практика щодо функціонування саме змішаної (напівпрезидентської) республіки, до числа яких належить і Україна.

По-третьє, здобувач доводить, що становлення стабільної демократії в умовах транзиту можливо тільки на основі реалізації основних принципів демократичного політичного режиму, таких як поділ влади, виборність основних інститутів державної влади, формування цілісної політичної нації. Це обумовлено тим, що використовувана органами державної влади система стримувань і противаг переслідує своєю метою запобігання зловживань владою, створення умов для прояву автономії особистості. Ми погоджуємося

із цим загальним висновком, але водночас було б доцільно розглянути в роботі, яким чином сучасні події на Сході України, функціонування держави фактично в умовах особливого стану, що викликаний агресією, впливають на ці показники. Необхідний акцент і на інших характеристиках сучасного стану України, які не завжди є позитивними щодо ефективності державності, формування її як правової та соціальної. Вплив стану боротьби проти агресії на перебіг демократизації – важливе теоретичне і практичне питання, яке поки що не знайшло свого вирішення у вітчизняній політичній науці.

По-четверте, здобувач обґрунтовано наголошує на тому, що в Україні своєчасно не був здійснений розрив з радянською номенклатурою, а гальмування конституційного процесу та формування конфігурації політичних інститутів на основі Конституції УРСР 1978 року стало помилкою. Водночас, потребує деталізації, за допомогою яких політичних механізмів можливим було б вирішити цю проблему на початку 1990-х років, якою могла б бути роль ініціатив громадськості та міжнародного співтовариства.

По-п'яте, здобувач виправдано привертає увагу до нестійкості конфігурації політичних інститутів України, причиною чого є незбалансована та конфронтаційна взаємодія між елітними групами, що орієнтовані на інтереси олігархів. Останні, таким чином, позиціонуються дисертантом як соціально-політичні актори. Погоджуємось, що у реальній практиці український великий бізнес не завжди є відкритим співтовариством, відповідальним у соціальному й етичному плані. Тому у дослідженні доцільно аргументувати, як саме з точки зору світової практики організувати взаємодію великого бізнесу та державної влади.

Висловлені міркування мають дискусійний характер, вони суттєво не впливають на зміст дисертації і не знижують її наукової та практичної цінності. Робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною. Вона відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Тема дисертації є актуальною, її структура є добре продуманою, а матеріал викладений логічно та послідовно. Отримані у роботі наукові результати в сукупності розв'язують важливу наукову проблему, що виявляється в системному дослідженні варіативності векторів демократичної трансформації політичних систем країн пострадянського простору.

Основні результати достатньо повно викладені в опублікованих працях здобувача. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими, а пропозиції мають практичну значущість. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації та не містить інформації, що не наведена у дисертаційній роботі.

Представлена до захисту дисертаційна робота А. С. Трач «Варіативність векторів демократичної трансформації політичних систем країн пострадянського простору» є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, яке містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі політичні науки.

Дисертація й автореферат відповідають вимогам пп. 9, 11, 12.2 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а здобувач Трач Алла Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент –

доктор політичних наук,
доцент, доцент кафедри теорії
та історії політичної науки
Львівського національного університету
імені Івана Франка




Н. М. Хома

Підпис Хоми Н. М. підтверджую
Вчений секретар


доц. Grabovetska O. S.